

ефективності підручника як засобу навчання.

Література

1. Боданська О.Я. Залежність ефективності навчання від змісту й побудови шкільного підручника// Вісн. Харк. Ун-ту. - 1972. - № 76. Психологія. - вип. 5 - с. 71-77.
2. Горашенко В.П. и др. Методика изучения природы в начальной школе. - М., 1965. - с. 15-16.
3. Гриньова Є.О. Завдання екологічного змісту в курсі природознавства// Початкова школа. - 1990. - № 7. - с. 44-45.
4. Жаркова І.І. Формування природничих знань дієво практичного характеру у молодших школярів. - Автореферат канд. пед. наук. - Харків, 2004. - 20 с.
5. Про реформу загальноосвітньої і професійної школи: 36. документів і матеріалів. - К., 1984. - с. 39.
6. Програми чотирирічної початкової школи// Початкова школа. - 1986. - № 5. - с. 16-33.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ПОЛЬОВИХ ПРАКТИК НА ПРИРОДНИЧОМУ ФАКУЛЬТЕТІ ПОЛТАВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В.Г. КОРОЛЕНКА

Гомля Л.М. (Полтава)

Студенти природничого факультету Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка за період навчання (освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліст) проходять польові практики, які організовуються на кафедрах: ботаніки, біології людини і тварин, екології та охорони довкілля. Польові практики передбачені згідно навчальних планів для студентів всіх спеціальностей - "Хімія (біологія)", "Біологія (практична психологія)", "Біологія (аграрне виробництво)".

На кафедрі ботаніки проводяться польові практики, які є складовими практик по біології з курсів: ботаніка (морфологія рослин) (І курс), ботаніка (систематика рослин) (ІІ курс), основи сільського господарства (ІІІ курс), генетика з основами селекції (ІІІ та V курс), фізіологія рослин (ІІІ та V курс); і комплексна практика з біології (V курс).

Польова практика з **ботаніки (морфології рослин)** проводиться на І курсі (ІІ семестр) в околицях м. Полтави, де студенти вивчають стан природних та культурних фітоценозів, досліджують біоморфологічні, еколого-фітоценотичні особливості поширених та рідкісних видів, оцінюють антропогенний вплив на флору, пробують знаходити шляхи розумного, раціонального використання та збереження рослинних ресурсів.

Польова практика з **ботаніки (систематики рослин)** є комплексною складовою практики з біології (ІІ курс, IV семестр). Вона проводиться в околицях міста Полтава. Під час практики студенти знайомляться з флорою та рослинністю різноманітних рослинних угруповань району практики, набувають системи знань про нижчі та вищі рослини, будову, структуру фітоценозів та їх динаміку, удосконалюють навички по визначення рослин, проведенню геоботанічних досліджень.

Польова практика з **основ сільського господарства** є складовою частиною польової практики з біології студентів ІІІ курсу. Проводиться після вивчення студентами зазначеного курсу (VI семестрі), у весняно-літній період.

Польова практика сприяє розширенню та поглибленню знань, отриманих при вивченні курсу сільського господарства, поєднанню теорії з експериментальною роботою. Під час занять студенти знайомляться з ґрунтово-

кліматичними умовами місцевості, сучасними методами експериментальних робіт в агрономії, сортовим різноманіттям польових та овочевих культур, проводять спостереження, догляд за культурними рослинами, збирання та облік урожаю на дослідних ділянках. Одержані результати піддаються обробці, узагальненню, після чого формулюються висновки, які обговорюються у групі. Результати дослідження висвітлюються у наукових статтях та у рефератах.

Практика передбачає перевірку знань, умінь та навичок, здобутих студентами під час вивчення розділів ґрунтознавство, землеробство, агрохімія, рослинництво, овочівництво, плідництво, тваринництво. Опанування програми практики базується також на основі знань та умінь, отриманих при вивченні предметів біологічного та психолого-педагогічного циклу.

Оскільки підготовка до керівництва учнівською виробничою бригадою і продуктивною працею учнів вимагає від вчителя біології уміння проводити екскурсії на тваринницькі комплекси, ферми, виставки, то під час практики проводяться екскурсії до Полтавської обласної сільськогосподарської дослідної станції ім. М.І. Вавилова, до фермерських підприємств. Такі заходи мають пізнавальний та навчальний характер.

Польова практика з **генетики з основами селекції**, які є складовою частиною польової практики з біології, проводиться для студентів природничого факультету за спеціальностями "Біологія (практична психологія)", "Біологія (аграрне виробництво)" на III курсі у VI семестрі, а за спеціальністю "Хімія (біологія)" на V курсі у X семестрі. Базою для проведення навчально-польової практики з генетики є ботанічний сад ПДПУ ім. В.Г. Короленка, де організовано спеціальну селекційно-генетичну ділянку, на якій проводяться основні експериментальні роботи по схрещуванню рослин. Завдання практики спрямовані на те, щоб розширити отримані студентами теоретичні знання, ознайомити їх із практичним застосуванням генетичних закономірностей у селекції рослин, продемонструвати наслідки, які супроводжують різний антропогенний вплив на оточуючу природу. Показати значення генетики у вирішенні проблем охорони довкілля, ознайомити студентів із вихідним матеріалом для генетичної і селекційної роботи, методами здійснення гібридного аналізу на матеріалі генетичних колекцій рослин, з методами селекційної роботи, формувати у студентів професійні навички проведення генетичного експерименту на навчально – дослідній ділянці.

Польова-практика з **фізіології рослин**, яка є складовою частиною польової практики з біології проводиться для студентів природничого факультету за спеціальностями "Біологія (практична психологія)", "Біологія (аграрне виробництво)" на III у VI семестрі, а за спеціальністю "Хімія (біологія)" на V курсі у X семестрі. Практика проходить на базі колекцій рослин відкритого і закритого ґрунту ботанічного саду. Дослідження проводяться з декоративними і культивованими видами рослин. В завдання польової практики з фізіології рослин входять: поглиблення знань теоретичного курсу, ілюстрація і закріплення цих знань; ознайомлення з сучасними методами дослідження, що використовуються у фізіології рослин в польових умовах; проведення експериментальних робіт з рослинами закритого і відкритого ґрунту протягом онтогенезу; ознайомлення з проведенням дослідів, які можуть бути поставлені в школі.

На кафедрі біології людини і тварин проводяться польові практики, які є складовими практик по біології з курсів: зоологія безхребетних (I курс), геологія (I та IV курс), зоологія хребетних (II курс), основи с/г виробництва (тваринництво) (III курс); і комплексна практика з біології (V курс)

Польова практика по **зоологія безхребетних**, яка є складовою практикою з біології, проводиться на I курсі в II семестрі, в околицях м. Полтави. Вона сприяє формуванню у студентів практичних навичок збору, фіксації, створення колекцій безхребетних, їх різноманітності в Полтавській області.

Польова практика з **геології**, що проходить на I курсі у II семестрі, сприяє формуванню у студентів комплексу наукових знань та практичних навичок із геології на прикладі геологічної будови Полтавської області.

Польова практика з **зоології хребетних** проходить на II курсі у IV семестрі. Вона проводиться в околицях міста Полтава. Сприяє ознайомленню студентів з фауною хребетних Полтавської області, формуванню навичок спостереження за хребетними тваринами в природі і їх визначення, знайомить з методами вивчення хребетних.

Польова практика з **основ сільськогосподарського виробництва (тваринництво)** проходить комплексно на III курсі у VI семестрі. Під час практики студенти знайомляться з сучасними технологічними процесами в тваринництві, з основними практичними навичками роботи в області тваринництва, які дозволяють йому надалі здійснювати весь навчально-виховний процес у школі.

Польова практика з **геології**, що проводиться на IV курсі в VIII семестрі, сприяє формуванню уявлень про геологію як єдину науку про Землю, що вивчає її на різних рівнях організації, знайомляться з сучасними методами науки, з теоретичними основами та практичним застосуванням геологічних знань в різних галузях народного господарства.

Проведення **комплексної практики з біології** (V курс, IX семестр), основною метою якої є узагальнення та поглиблення знань з ботаніки і зоології, доцільно проводити на 5-ому курсі. Завданнями комплексної практики є ознайомитися з різноманіттям флори та фауни природних угруповань та шляхами їх охорони; ознайомитися з формами організації позакласної роботи з біології та екологічного виховання. Основною формою проведення комплексної практикою є різнопланові екскурсії до природно-заповідних об'єктів, музеїв, станцій юннатів, парків та екологічною стежкою Полтави.

По кафедрі екології та охорони довкілля проводяться такі польові практики: **еколого-натуралістична** (III курс; V семестр – 2 тижні для студентів біологів (спеціальності "Біологія (практична психологія)", "Біологія (аграрного виробництва)"), по одному тижню для студентів хіміків (спеціальності "Хімія (біологія)", "Хімія (інформатика)"), **з біології (екологія)** (III курс; VI семестр – один тиждень для спеціальності "Хімія (біологія)" і по 3 дні (18 годин) для спеціальностей "Біологія (практична психологія)", "Біологія (аграрне виробництво)"), **з методики викладання біології** (IV курс; VII семестр – по 2 тижні для спеціальностей "Біологія (практична психологія)", "Біологія (аграрне виробництво)").

Еколого-натуралістичну польову практику (III курс) студенти біології та хіміки (спеціальність "Хімія (біологія)") проходять в межах м. Полтави та його околиць восени (вересень), маючи базу знань літніх польових практик з ботаніки та зоології, які вони проходили на біостанціонері ПДПУ. Студенти на польовій практиці досліджують екологічні та біологічні об'єкти та явища, проводять фенологічні спостереження, вчать пояснювати суть екологічних процесів, використовуючи системний підхід. Еколого-натуралістична практика має особливе значення для підготовки студентів спеціальності "хімія та інформатика", оскільки вона для них є єдиною біологічною практикою. Саме тому вважається доцільним проводити її на біостанціонері природничого факультету ПДПУ, використовуючи природні комплекси регіонального ландшафтного парку "Нишньоворсклянський". Це дозволяє найбільш ефективно використовувати час, відведений для проходження практики, та здійснювати передбачені програмою екскурсії до різноманітних біогеоценозів (степових ділянок, лук, дібров байрачних і заплавних, водойм, пісків тощо). Еколого-натуралістична польова практика передуює вивченню навчальних курсів "Екологія", "Екологія рослин", "Екологія тварин", "Методика викладання екології" та ін.

Польова практика з **екології** проводиться в межах польової практики з біології (III курс) навесні (травень). Її мета – сформувати у студентів розуміння основних екологічних об'єктів і явищ у їх взаємозв'язку, засвоєння ними основних екологічних понять та вироблення дослідницьких вмінь та навичок. Важливим завданням практики є ознайомлення студентів з методиками польових досліджень та обробки матеріалів, де студенти набувають самостійних навичок збору, відлову об'єктів та обробки зібраного екскурсій-

ного матеріалу (колекціонування, гербаризації тощо), а також вироблення вмінь з першого погляду помічати та визначати найхарактерніші біологічні та екологічні об'єкти місцевої природи (рослин за характерними ознаками та місцями зростання, тварин за голосом, слідами на ґрунті, наявністю нир, гнізд тощо).

Польова практика з **екології** введена до навчальних планів підготовки студентів III курсу природничого факультету біологічних та хіміко-біологічних спеціальностей і проводиться у VI семестрі після вивчення навчального курсу "Екологія", що розраховані на вивчення ключових тем, які наведені в тематичному плануванні.

Польова практика здійснюється шляхом організації і проведення навчальних екологічних екскурсій як до природних (широколистяний ліс, степові, лучні ділянки, водойма), так і антропогенно-природних екосистем (парки, дендропарки та ін.). Важливою умовою успішного проведення практики є залучення студентів до фенологічних спостережень. Місцем проведення практики для студентів біологів (спеціальності "Біологія (практична психологія)" і "Біологія (аграрне виробництво)" є природні і штучні біотопи м. Полтави та її околиць. Студенти хіміки (спеціальність "Хімія (біологія)") проходять польову практику на біостанції природничого факультету ПДПУ.

Польова практика з **методики викладання біології** передбачена для студентів біологів природничого факультету (спеціальності "Біологія (практична психологія)" і "Біологія (аграрне виробництво)") в обсязі 60 годин. Оптимальним для проведення практики є вересень, що узгоджується із плануванням екскурсій шкільного курсу біології. Мета польової практики – закріпити, розширити і поглибити знання студентів з теоретичного курсу методики викладання біології, виробити практичні уміння розробляти і проводити шкільні екскурсії в природу, музеї, науково-дослідні установи тощо. Зміст польової практики охоплює значний науковий матеріал з педагогіки, методики, узагальнює вивчення всіх попередніх фахових природничих дисциплін.

Ця польова практика логічно завершує теоретичний курс, аудиторні лабораторні заняття з методики викладання біології, а також попередніх польових практик (з ботаніки і зоології безхребетних (I курс), систематики рослин і систематики хребетних тварин (II курс), еколого-натуралістичної та з екології (III курс) і є основою для проходження студентами наступних педагогічних практик (IV і V курс). Вона повною мірою забезпечує повноцінну підготовку фахівця біолога, формує у студентів вміння і навички організовувати і проводити всі види біологічних екскурсій, дає можливість подолати протиріччя між засвоєними теоретичними знаннями та вмінням уміло їх застосовувати у практичній діяльності вчителя біології.

Включені до навчальної програми теми заняття дають студентам можливість адаптувати свої знання відповідно до шкільної програми з біології та вдосконалити вміння практично їх застосовувати під час проведення шкільних біологічних екскурсій.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ПОЛЮВІХ ПРАКТИК З БОТАНІКИ В ОКОЛИЦЯХ МІСТА ПОЛТАВИ

Гомля Л.М., Давидов Д.А. (Полтава)

Польові практики займають важливе місце серед інших форм організації навчального процесу у вищій школі. Вони дають змогу практично ознайомитися з різноманітністю біоти певної території та закріпити одержані студентами теоретичні знання. Також під час польових практик з ботаніки поповнюється гербарій навчальних установ.

Ефективність засвоєння знань студентами під час практики передусім залежить від роботи викладача. Як правило, польові практики з ботаніки проводяться в кінці навчального року, в травні-червні, коли студенти вже одержали повний запас теоретичних знань і коли квітує переважна більшість